

Hamis oklevelek.

A most másodízben kiadásra kerülő két első hamis oklevél hevenyészett és hézagos feldolgozásban először „A Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve“ c., *Csutak* Vilmos szerkesztette nagybecsű kiadványban látott napvilágot. Ezeknek átdolgozása, illetve a hiányok pótlása közben rájöttem, hogy a *Szabó* Károly által szerkesztett „Székely Oklevéltár“ I. kötetében szintén van egy olyan oklevél, amelyről személyeinél és tárgyánál, sőt kelténél fogva is bízást el lehet mondani, hogy édes testvére a hátrább tárgyalásra kerülő Zsigmond-féle hamis kiváltságlevélnek. Ez a körülmény érlelte meg lelkemben azt a gondolatot, hogy kútfő-kritikai szempontból ez alkalommal ezt a harmadik oklevelet is vizsgálat tárgyává tegyem. Egyébiránt a székelység jövődő történetírójának munkáját megkönnyítendő, célszerűnek tartottam, hogy a Frangepán-Oklevéltár hamis okleveleinek mintájára, a valódiaktól ezeket is különválasztva, külön csoportba foglalva emlékezzem meg róluk.

A szóbanforgó két első gyanús oklevél közül az egyiket 1386 március 21-én Apátiréven Mária és Erzsébet királynék adták a háromszéki székelységnek; a másik 1426 május 20-án Tatán keltezett kiváltságlevéllel Zsigmond király tüntette ki kedvelt híveit, Kálnoki Mátét és testvérét — állítólag. Sajnos, az eredetije tudtommal eddig egyiknek sem ismeretes. Így hát diplomatikai szempontból az írás anyagának és jellegének, továbbá a pecsétnek

bírálatáról mindkét esetben le kell mondanunk és csak a levelek tartalmának és chronológiájának vizsgálatára kell szorítkoznunk. Az eredeti hiánya a kérdéses oklevél hitettségének, illetőleg hamis voltának megállapításánál mint számbaveendő körülmény, mindén esetre óvatosságra int. Azonban a dolog lényegét illetőleg a történetkutatónak a rendelkezésére álló adatok pontos és lelkiismeretes mérlegeléséből és egybevetéséből levont ítéletét nem befolyásolhatja.

De vegyük sorra a gyanuba vett okleveleket.

1.

Az első, valódisága esetén, rendkívül értékes adaléka volna Magyarországnak Nagy Lajos korabeli földrajzának. Mert hiszen nem kevesebbbről, mint a Sepsi, Kézdi és Orbai székely székekből alakult Háromszéknek Moldva és Havaselföld felől kiépítendő és megerősítendő határai-ról van szó benne. Azt olvassuk ugyanis az oklevélből, hogy Torjai Dancs fia Miklós, Orbai Mihálcz fia Jakab és Sepsi Daczó fia Tamás „metarum reambulatores siculo-rum“ arra kéri a két királynét, hogy erősítsék és tartsák meg a Sepsi, Kézdi és Orbai három nemű székelységet a szent királyok idejétől fogva Nagy Lajos haláláig határaik között élvezett kiváltságaikban. Kérésüket Mária királyné és anyja nemcsak teljesítik, hanem különös királyi kegyképpen azt is megígérik, hogy határaikat Havaselföld és Moldva felől a Bodza, illetve a Hynd (?) folyók mentén meg is fogják erősíttetni.

Mellözve most a székely nemzet kiváltságai jogi természetének oly sokat vitatott kérdését, ha fel is tehetnők, hogy csakugyan volt egy „derék levél“ — amint ezt a szöveg alatti feljegyzés írója állítja, — melyről ezt a másolatot „kiírták“:— ebben az esetben is meg kell állapítanunk, hogy a másoló nagyon hanyagul és felületesen végezte munkáját. Ezt bizonyítja a több helyen hibás olvasásból

származó szövegrontás. Azután, hogy Nagy Lajost, minden más címét mellőzve, érthetetlenül Magyarország helyett Erdély királyának (rex Transsilvaniae) mondja, majd a régi római feliratos sírkövekre emlékeztető jelzővel dicsőíti. Az is feltűnő, hogy amíg Dancs fia Miklóst a rendes szokásnak megfelelőleg „Torjai“-nak írja, addig Mihalcz fia Jakabot és Daczó fia Tamást szokatlanul az Orbai, illetve Sepsi székely székekről vett előnévvel ruházza fel.

Eltételezve a Daczó fia Tamás „de Sepsi“ praedicatúrától, a három állítólagos „határjáró“ székelyről mondottakon felül a Mihalcz fia Jakab „Orbai“ előnevét illetőleg legelőször is tudnunk kell, hogy amíg az 1332. és 1337. évi pápai tizedlajstromok¹⁾ Sepsi széken — Erdővidéket is beleszámítva — 34, Kézdiviben pedig 18 plébániát sorolnak elő, addig a névleg is ismeretlen Orbai szék területén egyetlenegy sem ismernek. Ebből az következik, hogy a háromszéki medencének ezt a minden valószínűség szerint szlávok lakta területet a székelyek *csak a XIV. század 30-as éveit után* szállották meg. S ami még különösebb, hogy ez után is csak hosszú idő múlva, 1464-ben találkozunk legelőször hitelesen a szék nevével.²⁾ Az 1096, illetve javítással 1396 keltezésű oklevél egyebek között a közsékelyek megjelölésére használt „Giharlog“ szónak erőltetett képzése miatt is alig fogadható el hitelesnek.³⁾ Orbai székkal kapcsolatban még az a különös eset is figyelemre méltó, hogy a faluk nevei csak a XVI. század második felében kezdenek feltűnedezni az oklevelekben, az egyetlen, legészakibb fekvésű „villa Zabolá“⁴⁾ kivételével, melynek nevét a háromszéki főnépek és közsékelyek között dúló viszály lecsendesítése céljából, a Bazini és Szentgyörgyi János gróf erdélyi vajda és székely ispán elnöklésével 1466. jan. 20-án itt tartott

¹⁾ Monumenta Vaticana Hungariae. Series I. Tomus I. fol. 105, 106, 109, 111, 112, 114, 116, 126, 130, 133, 134.

²⁾ Szabó K., Székely Oklevéltár, I. köt. 81. l.

³⁾ Szabó K., i. m. I. köt. 1. l.

⁴⁾ Szabó K., i. m. III. köt. 86. l.

Sepsi, Kézdi és Orbai széki nemzetgyűlés végzéseit magában foglaló eredeti oklevél tartotta fenn az utókor számára.

Ezek után visszatérve a Nagy Lajos királyi címére, — amennyiben az az állítólagos eredeti oklevél írójától származnék, — már eleve kizártnak kell tartanunk, hogy az oklevél a Mária királyné kancelláriáján látott volna napvilágot. Elképzelhetetlen, hogy ez a kancellária alig negyedfél év elmultán elfelejtkezzék a három tenger mosta magyar birodalom királyának hatalmas egyéniségéről és csak egyszerűen mint erdélyi királyról emlékezzék meg róla. Annál meglepőbb az az egészen helyes és pontos értesültsége, hogy 1386-ban csakugyan Dán (ezen a néven az *első*) volt Havaselföld vajdája.

De menjünk tovább. Lássuk a másolat keltét. Ez így hangzik: „*Datum in portu Dravi Apathi nuncupato, in festo beati Benedicti abbatis anno Domini Millesimo trecentesimo octuagesimo sexto.*“

Mindenek előtt a Dráva melletti Apátirév holfekvésével kell tisztába jönnünk. Ez alig lehet más, mint a Baranya megyében 1479—1506 közt, a Dráva mellett fekvő Valpó vár tartozékeként emlegetett Apátirév, ugyancsak a Dráva partján.¹⁾ A Drávára sarkalló többi magyar és szlavyon vármegyékben hasonló nevű drávai rév nem fordul elő.

Ami már most a nevezett két királynénak 1386-ban akár márc. 21-én, akár júl. 11-én Apátiréven való állítólagos tartózkodását illeti, erre nézve a szóban forgó másolaton kívül semmiféle hiteles adat nem áll rendelkezésemre. Különben az oklevél keltére nézve útba kellene hogy igazítson Mária királynénak 1386. évi itinerariuma is. Azoknak a történelmi forrásoknak alapján, melyekhez a könyv- és levéltárakkal rendelkező magyar tudományos központoktól távol hozzáférhettem, a Mária ez évi tartózkodási helyeinek és idejének sorrendje a következő:

¹⁾ *Csánki*, Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában, II. köt., 468. l.

1386. jan. 25. Buda²⁾
febr. 10. Buda³⁾
márc. 1. Buda⁴⁾
márc. 26. Buda⁵⁾
ápr. 4. Buda⁶⁾
ápr. 13. Győr⁷⁾
ápr. 30—máj. 12. Győr³⁾
máj. 18. Buda⁹⁾
jún. 8. Buda¹⁰⁾
jún. 13. Buda¹¹⁾
jún. 22. Buda¹²⁾
jún. 24. Buda¹³⁾
júl. 15. Esztergom¹⁴⁾
aug. 24. Esztergom.¹⁵⁾
szept. 4. Kaproncza.¹⁶⁾

A Mária királyné tartózkodási helyeinek ezen összeállításából kitűnik, hogy idejét az 1386-ik év egész folyamán jan. havától aug. 24-ig felváltva Budán, azután Győ-

^{2—3)} *Ráth*, A magyar királyok hadjáratai 88. l.

⁴⁾ *Katona*, Hist. Crit. XI. 149. l., *Kovachich*, Supl. ad Vestigia Com. I. 287. l.

⁵⁾ *Katona* i. m. XI. 153. l.

⁶⁾ *Ipolyi—Nagy—Véghelyi*, Hazai Okm. III. 240—1. ll., *Ráth* i. h.

⁷⁾ *Varju*, Bánffy-Oklevéltár I. 380., 382. ll.

⁸⁾ *Varju* i. m. I. 384. l., *Szilágyi*, A magyar nemzet tört. III. 381. l.

⁹⁾ *Ráth* i. h.

^{10—11)} *Nagy—Véghelyi*, Zichy-Okm. IV. 317—318., VII. 282. ll.

¹²⁾ *Ráth* i. h.

¹³⁾ *Katona* i. m. XI. 155. l.

¹⁴⁾ *Zimmermann—Werner—Müller*, Urkundenbuch II. 605. l.

¹⁵⁾ *Nagy—Véghelyi*, Zichy-Okm. IV. 321., VII. 283. ll.

¹⁶⁾ Magyar Tört. Tár IX. 38. l., *Márki*, Mária Magyarország királynéja 95. l.

— Ha Mária királyné 1386. aug. 24-én Esztergomból rendeli el Szabolcs vármegyének, hogy Adony fölégetése és egyéb hatalmaskodások ügyében tartson vizsgálatot, szept. 4-én pedig Velencének adót hozó követét a Körös vármegyei Kapronczán fogadja, — bizonyos, hogy csakis a jelzett két időpont közé eső tizenkét nap valamelyikén, de mindenesetre még aug. havában indult el anyjával és kíséretével Horvátországba. — V. ö. *Márki* i. m. 95—6. ll. és *Szilágyi* i. m. III. 383. l.

rött, majd ismét Budán és végül Esztergomban töltötte. Ellenben semmi nyoma annak, hogy a délvidéki végzetes utazás előtt, akár márc. 21-én, akár júl. 11-én Apátiréven tartózkodott volna. Ebből viszont az következik, hogy az ez idő szerint csak a XVII-ik század első feléből való egyszerű másolatban ismert oklevelet nemcsak gyanusnak, hanem egyáltalában hamisnak kell nyilvánítanunk.

Ezt a megállapítást különben a háromszéki székelység kiváltságainak épségben tartása iránt állítólag előterjesztett kéréssel szemben a székely közösség (universitas sicularum) önkormányzati és törvénykezési joga is igazolja.

Hóman Bálint¹⁷⁾ XIII. és XIV. századi adatok alapján kimutatta, — és ezt XV—XVI. sz. nemzetgyűlési végzések is igazolják,¹⁸⁾ — hogy a felebbezési ügyekben a király nevében eljáró székely ispán törvénykezési és közigazgatási jogköre nagyon korlátozott volt. Valójában a székelyek közössége (universitas) volt a törvénykezési és közigazgatási hatalom birtokosa. Ilyenformán a székely közösségnek alig volt arra szüksége, hogy önkormányzati jogáról megfélemedkezve, vagy azt feladva, szabadságát és ősi jogszokásait királyilag is szentesíttesse. S valóban a székely szabadságnak és jogszokásoknak kiváltságlevél alakjában történt megerősítéséről középkori írott emlékeink semmit se tudnak. II. Ulászló 1499. júl. 13-iki oklevele¹⁹⁾ sem tekinthető ilyennek, bár a királyi kancellária a gyakorlatnak megfelelőleg a kiváltságlevél mezébe öltöztette. Alapjában véve nem egyéb, mint a székelyek szabadságának és jogszokásainak írásba foglalása, miként azt az érdekeltek a királyi felség elejébe terjesztették.²⁰⁾

¹⁷⁾ A székelyek eredete 6. l.

¹⁸⁾ *Barabás S.*, Székely Oklevéltár 218. l. — V. ö. *Szabó K.* i. m. I. köt. 306. és 313. ll.

¹⁹⁾ *Szabó K.* i. m. III. köt. 138. l.

²⁰⁾ ... pro parte et in personis ... universorum trium generum sicularum partium regni nostri Transsylvanarum exhibiti sunt nobis et praesentati certi articuli — az oklevél szaval.

Már most arra a kérdésre, hogy ki, mikor és minő célból hamisította (?) — csak nem-tudom-mal válaszolhatok. Azonban a székely történet jövő kutatója számára e kérdésre vonatkozólag talán nem lesz felesleges, amit itt pár sorban elmondandó leszek.

Országos levéltári tisztviselő koromban, hivatalos és tudományos célú kutatásaim közben fajom történetéről sem feledkeztem el. Így történt, hogy valamelyik királyi táblai ügyvéd iratai között egy eredeti adománylevélre emlékezem, mellyel a XVII. században uralkodott erdélyi fejedelmek valamelyike a Bodza folyó mentén ma is ismert Csemernek nevű, akkor bizonyára őserdő borította területet valamelyik sepsiszentgyörgyi Daczónak adományozta. Valjon oklevelünk Daczó fia Tamásának és vele kapcsolatban a feljegyzés említette Daczó Jánosnak szereplése között nincsen-e valamelyes összefüggés a Csemernek adományozásával? — Ezt a csomót a székelyek jövő történetírójának kellene esetleg kibogoznia.

* * *

1386. márc. 21. Apátirév.

Mária és Erzsébet királynék torjai Dancs fia Miklós, orbai Mihálcz fia Jakab és sepsi Daczó fia Tamás kérésére ígérik, hogy a Kézdi, Orbai és Sepsi széki székelységet a szent királyok idejétől fogva élvezett kiváltságaikban nemcsak megtartják, hanem határaikat Moldva és Havaselföld felől meg is erősítetik.

Másolata a XVII. sz. elejéről a Magyar Nemzeti Múzeumban, Rétyi Antos lt. I. 1.

Ugyancsak XVII. századi, de más kéz feljegyzése a szöveg alatt balról: Erről való derék levél Daczó János uraméknál vagy Donát Ferencznél vagon, onnat írták ez párt ki valamelyikéről.

Nos Maria et Elizabeth dei gratia reginae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod

nobiles viri Nicolaus filius Danch de Torja, et Jacobus filius Michalcz de Orbaj ac Thomas filius Daczo de Sepsi, metarum reambulatores siculorum nostrorum trium generum, in persona universorum siculorum de Kezdi, de Orbaj et de Sepsi < in nostrarum maiestatum accedentes praesentiam >¹⁾ nobis humilime supplicarunt, ut ipsos et quemlibet ipsorum in omnibus libertatibus, immunitatibus et libertatum praerogativis, in verisque (!) metis et veris limitibus, (in quibus ipsi) a tempore sanctorum regum Hungariae usque ad consummationem vitae condam excellentissimi principis domini Ludovici regis Transsilvaniae (így!), cuius memoria in benedictione est, patris et consortis nostri benemerentissimi perseveraverunt et conservati fuerunt, gratiose confirmare dignemur. Nos itaque attendentes grata, fidelia et accepta servitia ipsorum siculorum nostrorum, quibus iidem in conservatione terminorum et limitum regnorum nostrorum plerisque vicibus gravia vulnera et effusionem sanguinis tolerando, mortem non formidando, saevissimae fortunae et fragilibus casibus se submittendo nobis et sacrae coronae Hungariae fideliter et indefesse toto ipsorum posse studuerunt et in futurum anhelantes intrepide complacere volentes, nihilominus ipsos favore prosequentes (benevolo) et gratia speciali eisdem promisimus et harum serie promittimus nos in omnibus libertatibus, immunitatibus, libertatumque praerogativis ac metarum limitibus, quibus ut praefertur (a tempore) ipsorum sanctorum regum Hungariae usque ad tempus praefixum usi fuerunt et gavisii, tenere, defendere et pacificos conservare, metasque eorundem videlicet a metis et terminis territorii Dan vayvodae fluvium Bozza, a parte vero terrae Moldaviae fluvium Hyndh²⁾ vocatum erigere, stabilire, restaurare et fortificare, imo ipsos et quemlibet ipsorum in omnibus praemissis et praemissorum singulis pacificos et quietos tenebimus et conservabimus, praefatasque metas in fluviis praescriptis erigemus, fortificabimus et certificabimus (!)

¹⁾ in nostram maiestatem accedentes personaliter *a másolatban*.

²⁾ Hymts (?)

sub praesentium nostrarum testimonio litterarum. Datum in portu Dravi Apathi nuncupato, in festo beati Benedicti abbatis, anno Domini Millesimo trecentesimo octuagesimo sexto.

1386.
márc.
21.
julus
11.

2.

Közismert dolog, hogy az 1562-iki székely felkelés előtt a király a Székelyföldön birtokot törvényesen senkinek sem adományozhatott, mivel a székely örökségben királyi jog nem lappangott. Vérségi rendszeren nyugvó s gyakorlat szentesítette ősrégi jogszokás volt Székelyföldön a birtoklás alapja. Ebből önként következik, hogy jog szerint nem is erősíthetett meg senkit székelyföldi birtokának a birodalmában. A Zsigmond király szóban forgó levelében pedig éppen erről van szó.

Az 1426. máj. 20-áról datált, különben kihagyásokkal ékeskedő s a mellett hibás egyszerű másolat szerint ugyanis Kálnoki Máté, a testvére Demeter és fiaik képeben azt panaszoja a királynak, hogy a Sepsi széki székelyek a szék területén fekvő Ivásfog földet székely jogon való birtoklással nekik ajándékozták, azonban némelyek ki akarják őket vetni belőle. Ennélfogva könyörögve kéri, hogy az ajándékozásnak királyi jóváhagyása mellett tartsa, illetve erősítse meg őket örök időkre a kérdéses puszta birtokában. És Zsigmond király a Kálnoki Máté érdemeiért az ország nagyjainak hozzájárulásával a kérelmet olyan értelemben teljesítette, hogy — az oklevél szavaival élve — soha senki őket Ivásfog földéből és annak uraságából ki ne vethesse.

Fennebb már röviden említettem, hogy mi volt 1562 előtt a Székelyföldön a birtoklás jogi alapja. Ha tehát azt látjuk, hogy a kiváltságlevél írója a jogi alapot ezzel ellenkezőleg a királyi felségjognak idő előtti gyakorlásában állapítja meg, bizvást elmondhatjuk, hogy nyilvánvaló hamisítást követett el. Ennélfogva a kiváltságlevelet már jogi szempontból is hamisnak kell bélyegeznünk. Egyébiránt erre a kérdésre hátrább még visszatérünk.

Az oklevél szövegéről és keltezéséről nem sok mondani valóm van. Hogy mindjárt az utóbbi kérdéssel kezdjem, csupán a *Ráth Károly*¹⁾ közlése alapján is megállapíthatjuk, hogy írójának, illetve koholójának a király tartózkodási helyét, annak idejét és végül az uralkodási évek számát illetőleg jól értesültsége minden tekintetben kifogástalan. Úgy kell lenni, hogy a hamisító a pontos dátumot Zsigmondnak valamely keze ügyébe eső ugyanazon időben és helyen kelt jeles alakú leveléből vette.

De már az oklevél megszövegezésében nem volt szerencséje a koholónak. Stilusa általában véve elárulja, hogy nem a Zsigmond király kancelláriáján állították ki.

Ezek után mindent egybefoglalva a vizsgálat eredményül megállapíthatjuk, hogy az állítólagos Zsigmond-féle kiváltságlevélben a rosszul sikerült hamisítványoknak egy nem kevésbé gyarló példányával ismerkedtünk meg. Azonban az állítólagos kiváltságlevélnek — hogy képletesen szóljak — még egy tüzes vaspróbán át kellett mennie

Vingárti Geréb Péter erdélyi vajda és székely ispán 1477. jan. 18-án közgyűlést tartott Sepszi szék hites bírásaival Sepsiszentgyörgyön.²⁾ Ezen a szék közügyei mellett a bizonyára nagyobb számban megjelent ügyes-bajos emberek panaszai is elintézésre nyertek. Ezek közül a közgyűlésnek fennmaradt egyetlen írásos emléke három patvarukodó rokonnak a nevét meg is örökítette. Ezek: Kálnoki Borbála asszony karácsonfalvi Jánossa Antalné, Kálnoki Bálint és a testvére Mihály. Úgy látszik, hogy nevezett úr-asszony saját személyében távol maradt, képében azonban, kezében a székely ispántól nyert ügyvédi meghatalmazással bikafalvi Jánossa Mihály részt vett a közgyűlésen. Mikor a sor reá került, Borbála asszony nevében eléadta, hogy a kérdéses Ivásfog pusztát atyjának, a székelek által meggyilkolt Kálnoki Máténak vérdíja fejében a nevezett székelyektől ajándékba kapta. E szerint az a maga egészében teljes joggal egyedül őt és utódait illeti. Egy-

¹⁾ A magyar királyok hadjáratai 139. l.

²⁾ *Szabó, Székely Oklevéltár* III. köt. 98. l.

úttal visszakövetelte annak azt a nagyobb részét is, melyet Kálnoki Bálint és testvére Mihály ez idő szerint elfoglalva bitorolnak. A Jánossa Mihály előterjesztése nem érte váratlanul a személy szerint is jelen levő Kálnoki testvéreket s Bálint nyomban ugyancsak a Kálnoki Máté jussán magának és testvérének követelte az egész Ivásfog pusztát. És hogy jogos követelésének nagyobb nyomatékot adjon, tüstént elé is terjesztette írásos bizonyítékait. A két rendbeli levél közül az egyik a Zsigmond király *megerősítő levele* volt s Ivásfog pusztáról szólt. A másik iktató parancsot és egyben iktató levelet ugyancsak az említett puszta ügyében pelsőczy Bebek Péter székely ispán adta ki.³⁾ Sajnos, hogy a sepsiszentgyörgyi generális gyűlésből kiadott székely ispáni ítélet a Kálnoki testvérek bizonyítékainak keltét nem jegyezte fel. Mégis abból a szűkszavú, megjegyzésből, mélyben az állítólagos Zsigmond-féle kiváltságlevelet *megerősítő levélnek* (littera confirmationalis) mondja, teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy ez Zsigmondnak fennebb tárgyalt 1426. május 20-án kelt oklevelével egy és ugyanaz.

A gyakorlat szerint a felek iratainak a bíróság előtt való bemutatását azok felolvasásának nyomon kellett volna követnie. Ezt Geréb Péter székely ispán el is rendelte. Azonban a Kálnoki Borbála asszony prókátora kijelentette, hogy a felmutatott levelek érvénytelenek és így azoknak felolvasása és megvitatása is felesleges. És ezen állításának igazolására nyomban elmondotta, hogy a székelység véneinek keresztúri generális széke már *két ízben is* elrendelte alpereseknek, hogy Ivásfog pusztáról szóló leveleiket, azok megsemmisítésének és eltörlésének terhe alatt Kálnoki Borbála asszonnyal szemben bemutassák. Ezt azonban mindannyiszor elmulasztották. Egyébiránt úgylátszik, hogy Jánossá Mihály sem nagyon

³⁾ Az 1423—1426 között székely ispánságot viselt pelsőczy Bebek Péter iktató parancsával nem foglalkozhatom. Különb enre is teljes mértékben reá illik mind az, amit a Zsigmond-féle kiváltságlevél hitelessége ellen jogi szempontból felhoztam. Ennél fogva már láthatlanban is bízvást hamisítványnak bélyegezhetjük. — *Századok* 1880. 746. 1.

bízott különben is bizonyításra szoruló szóbeli előterjesztésének a sikerében, azért jó előre gondoskodott, hogy legyen valaki a háta mögött, aki állításait mint szemtanú élőszóval is bizonyítani tudja. E végből magával hozta ez alkalommal a keresztúri székbíró is, aki tisztét a székelység véneinek említett generális széke idején viselte. S a székbíró ugyancsak derekasan megfelelt feladatának. Vallomásával a Jánossa Mihály prókátor előterjesztését mindenben megerősítette. Ez a vallomás a Kálnoki testvérek amúgy is veszett perének a sorsát előreláthatólag el is döntötte.

Most már csak az ítélet volt hátra. Nevezetes, hogy az ítélet a Kálnoki Máté meggyilkoltatásáról, és hogy leánya az ő vérdíja fejében kapta Ivásfog pusztát, egy szóval sem emlékezik meg. Ezt csak a prókátor előterjesztéséből tudjuk. És ez érthető is. Nyilván köztudomású volt mindenki előtt Sepsi széken s ezért valónak vette minden bizonyítás nélkül a Jánossa Mihály előterjesztését a székbíróság is. Ellenben a Kálnoki testvérek leveleit a nevezett ügyvéd állítása, illetve a keresztúri székbíró vallomása alapján a székely jogszokás értelmében érvényteleneknek nyilvánította. S minek utána alperesek kijelentették, hogy a kérdéses pusztához való jogaikat ezeken kívül semmivel sem tudják bizonyítani: — a bíróság őket Ivásfog pusztájától megfosztotta és azt ugyancsak a székely jogszokásnak megfelelően „pure et simpliciter“ Kálnoki Borbála asszonynak és örököseinek ítélte.

A fentiek szerint Sepsi szék bíróságának marasztaló ítéletével Ivásfog pusztá ügye jogilag is elintéztetett. Azonban reánk, mint a történeti emlékek kutatójára nézve az ügy az ítélettel még nincsen tökéletesen befejezve. Nekünk az ítéletől eltekintve még külön is keresnünk kell az okot, ami a Kálnoki testvéreket arra kényszerítette, hogy Ivásfogra vonatkozó leveleiknek a bemutatását két ízben is elhanyagolják. Erről a körülményről az ítélet nem emlékezik meg. Az ügynek csak jogi szempontból való elbírálására szorítkozott.

Már most az a kérdés, hogy miért hanyagolták el al-

peresek két ízben is egymás után írásos bizonyítékaiknak a bemutatását? Erre a Sepsi széki bíróság ítélete nyomán — úgy gondolom — nagyon egyszerű és könnyű a felelet. Véleményem szerint azért, mert a székelység véneinek fennebb említett két rendbeli keresztúri generális széke idején a hamisítvány legfeljebb mint mentő gondolat élt, vagy élhetett az érdekelt alperesek lelkében és csak a megfelelő stílus forgató íródeákra várt, hogy azt életre keltse s annak rendje és módja szerint írásos bizonyíték formájába öltöztesse. És ez, amint láttuk, meg is történt.

Ezek után a hamisítvány koholási idejének pontos megállapíthatása céljából szükséges volna tudnunk, hogy mikor ültek a székelység vénei 1477. jan. 18-ika előtt másod ízben generális széket Székelykeresztúron? Erre nézve, sajnos, történeti emlékeink ez idő szerint semmiféle felvilágosítást nem nyújtanak. De valószínű, hogy az 1476-ik év folyamán. Ennélfogva az állítólagos Zsigmond-féle hamis kiváltságlevelet az erdélyi káptalannak 1426. okt. 21-én kelt átíró levelével együtt az 1476. jan. 1-je és 1477. jan. 18-ika közti időben koholták.

A hamisításnak és céljának megállapítása után kötelességszerűleg megkísérlem kinyomozni az oklevél hamisítóját is.

Tagányi Károly annak idején egy széleskörű forráskritikai dolgozatában kimutatta,⁴⁾ hogy a nagybecsű „Urkundenbuch ... der deutschen in Siebenbürgen“ c. forráskiadvány I. kötetében foglalt hamis oklevelek nagyobb részét Kemény József gróf, kisebb részét Nyiresi Tamás, az erdélyi káptalan egyházi és világi jegyzője 1490 és 1515 között koholta.

A következőkben ez utóbbiról lévén szó, úgy vélem, hogy Tagányinak a Nyiresi Tamás elég hosszú időre terjedő áldatlan munkálkodásáról szóló időbeli megállapítása nem zárja ki annak lehetőségét, hogy nevezett egyházi és világi jegyző ezt a foglalkozását — bár erre nézve pozitív adat ez idő szerint nem áll rendelkezésre — 1490-nél már

⁴⁾ Századok 1893. 41—57. ll.

jóval előbb el nem kezdhetette s még *1515 után* is nem folytathatta volna. Ennek a gondolatmenetnek a fonálán könnyen eljuthatunk a Zsigmond-féle kiváltságlevél valószínű keltéhez s egyúttal annak a Nyíresi Tamás mester személyében keresett és valószínűleg meg is talált hámítójához is.

* * *

1426. máj. 20. Tata.

Zsigmond király Kálnoki Mátét és testvérét Demetert a fiaikkal, a Sepszi széki székelyek által székely jogon való birtoklással nekik adott lakatlan Ivásfog földje birtokában megerősíti.

Az erd. káptalan 1426. okt. 21-én kelt átiratának XVIII. századi egyszerű másolatában, Orsz. lt. Erd. főkorm. oszt. *Fasciculare* nr. 35. fol. 83. (Winkler kir. tábl. ügyvéd iratai.)

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac (Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex.) Memoriae commendamus per praesentes, quod fidelis (noster) Mathaeus siculus dc Kalnok sua, nec non Demetrii fratris ac Ladislai filii¹⁾ ac Simonis filiorum eiusdem Demetrii in personis culminis nostri ad(veniens in) conspectum, celsitudini nostrae declaravit, quod fideles nostri universi siculi in sede Sepsy constituti partium nostrarum Transsilvanarum alias ipsis et eorum haeredibus quandam terram Iwasfog appellatam, intra terminos terrae eorundem siculorum nostrorum tum inhabitatoribus destitutam, per eos more et consuetudine siculorum < tenendam et possidendam >²⁾ dedissent, atque contulissent, dc qua quidem siculi eos exturbare niterentur; supplicans exinde praefatus Mathaeus nominibus quibus supra nostrae celsitudini humili precum (cum) instantia, quatenus huiusmodi donationi nostrum regium consensum praebere, ipsos et dictos eorum haeredes in dominio dictae

¹⁾ sui helyett valószínűleg.

²⁾ tenendum et possidendum a másolatban.

terrae perpetue relinquere dignemur. Unde nos consideratis et diligenter attentis fidelibus servitiis ipsius Mathaei per ipsum, sicuti, testimonio didicimus fidedigno, nobis et sacrae ipsius regni nostri Hungariae coronae iuxta suae possibilitatis commoditatem, locis et temporibus incumben-
tibus, constanter exhibitis et impensis praemissae donationi et collationi memoratae terrae Iwasfog, per annotatos siculos dictae sedis (pro) parte ipsorum Mathaei ac fratris sui et filiorum suorum ut praefertur more siculico factae, de consilio praelatorum et baronum nostrorum ad id accedente, ex certaque scientia nostrae maiestatis nostrum regium consensum praebuimus benevolum et assensum, imo praebemus eo modo, ut ipsi Mathaeus et Demetrius, nec non filii ipsorum successoresque eorundem ab eadem terra Iwasfog et eius dominio per quospiam siculorum nostrorum ullo unquam tempore excludi et ejici valeant modo aliquali (et) ipsam terram Iwasfog cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, sub suisque veris metis et cursibus metalibus, quibus hactenus rite tenta fuit (et) possessa, secundum morem et consuetudinem saepedictorum siculorum iure perpetuo et irrevocabili tenere et possidere valeant atque possint, salvo iure alieno, harum nostrarum, quibus sigillum nostrum impressum est, vigore (et) testimonio litterarum. Datum in Tatha, secunda die festi Pentecostes, anno (Domini Millesimo) quadragesimo vigesimo sexto, regnorum nostrorum Hungariae etc. anno quadragesimo, Romanorum sexto decimo et Bohemiae sexto.

1426.
május
20.

3.

1428. szept. 6. Botfalu.

Szabó K., Székely Okl. I. köt. 125. 1.

A Zsigmond királynak tulajdonított kiváltságlevélbe személyeinél és tárgyánál fogva szervesen kapcsolódik belé egy másik, régóta ismert oklevél, amely ugyancsak újabbkori egyszerű másolatban szállott át korunkra. Kü-

lönleges tartalmánál fogva érdemesnek tartom, hogy az arról mondottakhoz pótlásképpen röviden erről is megemlékezzem.

A barcasági Botfaluban időző kuzsalyi Jakch János és Mihály székely ispánok 1428. szept. 6-án arról értesítettek a székelyeket és a szászokat, hogy kálnoki Nemes Demeternek és Máté fia Lászlónak megengedték, hogy Ivásfokmező nevű (székely) örökségüket eladhassák. Egyúttal biztosítottak a kérdéses pusztát akár egészben, akár kisebb darabokban megvásárolni szándékozókat, hogy e részben tőlük semmit nem kell tartaniok.

Az oklevél olvasása közben három dolog ragadta meg a figyelmemet. Az egyik, hogy nem hivatkozik Ivásfokmező birtoklását illetőleg Zsigmond királynak alig két évvel ez előtt, 1426. máj. 20-án Tatán kiadott kiváltságlevelére. Ami különben természetes is. Hiszen, amint már fennebb kifejtettem, ezt az oklevelet a XV. század 70-es éveinek a végén koholták.

Ami a Kálnoki családnévnek az oklevélben olvasható „dictus Nemes de Kalnok“ kettős alakját illeti, az az előnevek közismert történeti fejlődésének egészen természetes folyamánya volna. Mégis különös, hogy a kettős családi név viselésének a székely történet elég bő forrásaiban¹⁾ ennél több nyoma sem található. Az idők folyamán a magyar, illetve az erdélyi főrangú családok sorába emelkedett család tagjai ugyanis az oklevelekben és okiratokban a XV. század 30-as éveitől kezdve annak végéig egyszerűen *Kálnoky*, 1512 után pedig mind e mai napig hol *kőröspataki Kálnoky*, hol ismét az általánosan ismert *Kálnoky* néven fordulnak elő. Csattanós bizonyítéka ennek, hogy oklevelünk kelte után alig három esztendővel, 1431. jún. 7-én kelt hiteles oklevél tanúsága szerint a Sepsi széki székbírótságot maga kálnoki Nemes Demeter uram is már csak „Demetrius filius Emerici de Kalnok“ néven viseli.²⁾

³⁾ Szabó K., illetve Szabó—Szádeczky, Székely Okl., I—V., VII. köt., Barabás S., Székely Okl. 64., 96. 235. ll.

⁴⁾ Barabás S. i. m. 64. l.

Mielőtt fejtegetéseimben tovább mennék, szólanom kell még két oklevélről, melyek szövegezésükre nézve különböznek ugyan egymástól, de tartalmilag megegyeznek. Ezek egyrészt a székelyek feltételezett vásárló szándékának éppen az ellenkezőjéről, másrészt a kérdéses puszta hozzávetőleges holfekvéséről is felvilágosíthatnak bennünket.

A Brassó városi tanács és Nadasdi Salamon fia Mihály székely ispán által 1415. júl. 12-én, illetve júl. 31-én külön-külön írásba foglalt adás-vételi szerződés szerint a megnevezett Sepszi széki székelyek név és szám szerint mintegy húszan, a szék képében is ötven arany forintért eladták a botfalusi szászoknak az Olt folyó mellett azt az erdős területet, melyet a székelyek földje felől a „Borjúrévfoka“ gázló, a „Farkasárok“ és az „Éleskő“ nevű szikla határoltak.³⁾ E hely minden valószínűség szerint az Olt és a Feketeügy egybeszakadásánál kezdődő és a Kálnoky atyafiak közt vitás Ivásfokmező táján, talán éppen tőzsomszédságában terült el.

Visszatérve az 1428-ik évi oklevélre, tartalmát illetőleg meg kell állapítanom, hogy a mohácsi veszedelmet megelőző időkből egyetlenegy történelmi forrásunkban⁴⁾ több olyan oklevél áll a székely történet kutatóinak rendelkezésére, melyek a szóban forgó oklevélhez hasonlóan a magántulajdont képező székely örökségeknek a mindenkori székely ispán vagy alispán jelenlétében történt adásvételéről tudósítanak. Ezekben azonban még halvány árnyéka sem található az olyan hatósági beleavatkozásnak, aminőt oklevelünk Ivásfokmező puszta szándékolt eladásával kapcsolatban a korabeli székely ispánoknak tulajdonít.

Werbőczy „Hármas könyvé“-ben (III. R. 4. c. 3. §.) a székelyekről szólóban azt mondja, hogy „az elmarasztalt és elítélt örökségét el nem veszi, hanem az örökösire és

³⁾ *Szabó K.* i. m. I. köt. 109., III. köt. 33. ll., *Zimmermann—Werner—Müller*, Urkundenbuch III. köt. 663. és 665. ll.

⁴⁾ *Szabó K.* i. m. I. köt. 102., 288., 303., III. köt. 129., 157., 166. ll.

atyafiaira száll.“⁵⁾ Ez azt jelenti, hogy a törzsökös székely embernek őseitől örökölt, a letelepedéskor első foglalással szerzett öröksége hűtlenség esetén sem volt elkobozható, sem eladományozható. Ezt tudva, szinte elképzelhetetlen, hogy a mindenkori székely ispánok és alispánok bármikor is hivatalos hatalmukkal visszaélve, az ilyen és ehhez hasonló esetekben a magántulajdon szentségének durva sérelmével, a jogos tulajdonos szándékának keresztülvitelébe akár helybenhagyólag, akár tiltólag beleavatkozhattak volna.

Az oklevélről elmondottak alapján úgy vélekedem, hogy ezt is azon hamis oklevelek közé kell sorolnunk, melyekkel *Tagányi* Károly szerint „éppen Erdély középkori története van leginkább“ aláaknázva.

Már most az a kérdés, hogy mi volt a célja ezzel az oklevéllel a hamisítónak?

Fennebb már láttuk, hogy nem a Zsigmond-féle kiváltságlevél igazolására koholták. Azt is tudjuk, hogy az Ivásfok pusztával szomszédos székelyek csak rövid idővel azelőtt adtak el egy erdős területet azon a tájon a botfalusi szászoknak. Ennélfogva ezek közül bármelyik is alig jöhetett a pusztta esetleges eladásánál vevőként számításba. Ezek után a feltett kérdésre a feleletet véleményem szerint a „dictus Nemes“ ragadványnév adja meg. A hamisító ezt a közbeszúrt *Nemes* tulajdonnevet nyilván összekötő láncszemnek szánta egyfelől kálnoki Nemes Demeter és Máté fia László, másfelől pedig a Nagy Lajos korabeli állítólagos Nemes András között, hogy ilyen módon a Kálnoky és Nemes grófi családoknak ez utóbbitól mint közös őstől való származását igazolni lehessen. Ennek a fia István, vette volna fel birtokáról a Kálnoki nevet is. Igen ám, csakhogy a szóban forgó Nemes András-

⁵⁾ Ezzel kapcsolatban érdemes tudni, hogy Mátyás király 1481. júl. 23-án a hűtlenségben marasztott erdőszentgyörgyi Meggyes Balázs Torda, Kolos és Küküllő vármegyei birtokait, *demitis duntaxat illis, que inter siculos haberentur*, Báthori Istvánnak adományozta. — *Szabó K.*, i. m. I. köt. 238. l. — V.ö. *Varju E.*, Bánffy Oklevéltár I. köt. 688. l., *Szabó K.* i. m. I. köt. 174. l.

ról tudnunk kell, hogy a IV. Béla korában élt székely eredetű Akadás fia Bencencnek a XIV. század közepétől annak végéig név szerint tizenhét unokáját, illetve dédunokáját ismerjük,⁶⁾ ezek között azonban ezt a nevet — akár a Nemes ragadványnévvvel, akár a nélkül — hasztalan keressük. A gróf Nemes család ősei pedig csak egy századdal később, 1448-ban tűnnek fel legelőször ezen a néven az oklevelekben.⁷⁾

Mindent egybefoglalva, úgy vélem, nem járok messze az igazságtól, mikor azt állítom, hogy a gróf Kálnoky és gróf Nemes családok egy közös őstől való eredetéről mesélő hagyománynak nyilván ez a XVIII. század legelején, esetleg még korábban koholt otromba hamisítvány volt az alapja és hogy ez a hagyomány innen ment át a XVIII. század első felében, a grófi címer szív pajzsában ábrázolt medvéhez fűződő mondával együtt az irodalomba is.⁸⁾

— * —

Talán nem sértem meg egyebek között „A Székelyföld Leírása“-val elévülhetetlen érdemeket szerzett Orbán Balázs kegyelettel őrzött emlékét, ha ezzel a most tárgyalt hamisítvánnyal kapcsolatban egy vaskos tévedésére figyelmeztetek.

1391-ben történt, hogy Bebek Imre országbíró királyi parancsra, a hamis pecsétek és oklevelek gyártásáért maglyán megégetett „átkos emlékű János deák“ hamisítványainak felkutatása céljából Liptó és Turóc vármegyében oklevél-vizsgálatot tartott. Ez alkalommal László fia Miklós a Túrócz megyei Kálnokról felmutatta IV. Bélának (Nagy Lajos átiratában) azt az 1255-ik évi oklevelét, mellyel ősei-nek a király nyolc ekényi földet adományozott.⁹⁾

⁶⁾ Szabó K., i. m. I. köt. 53. és 72. ll., Barabás S. i. m. 33., 34. ll.

⁷⁾ Barabás S. i. m. 71. l.

⁸⁾ Szegedi J., Synopsis 66. szakasz. — V. ö. Turul X. (1892.) évf. 83. s. köv. ll.

⁹⁾ Történelmi Tár 1902. évf. 211. l. (Fejér, CD. tom. IV. vol. 2. fol. 360.)

Ez az adat tévesztette meg érdeemes tudósunkat, aki az említett falu nevét a Sepsi széki Kálnokra vonatkoztatva azt a gróf Kálnokyak ősi fészke, a kérdéses oklevelet felmutató László fia Miklóst pedig a családnak első ismert őse gyanánt Háromszékre telepítette által.¹⁰⁾

¹⁰⁾ A Székelyföld leírása, III. köt. 51. l.